

Κύπρος: η ανάπτυξη σαν καταστροφή

*Του Σταύρου Τομπάζου**

Τα «αναπτυξιακά» κατορθώματα ενός ληστρικού καπιταλισμού

Ο Walter Benjamin βλέπει στο έργο του Paul Klee «Angelus Novus» τον Άγγελο της Ιστορίας παγιδευμένο σε μια θύελλα που τον παρασύρει προς το μέλλον. Με την πλάτη στραμμένη στο μέλλον, βλέπει να συσσωρεύονται μπροστά στα πόδια του ερείπια επί ερειπίων. «Αυτή η θύελλα είναι ό,τι ονομάζουμε εμείς πρόοδο», γράφει ο Benjamin. Η «ανάπτυξη» στη χώρα των αγίων (την Κύπρο) ουδόλως διαφέρει από τη θύελλα του Γερμανο-εβραίου μαρξιστή φιλόσοφου. Όπου γυρίσει, όπου δει κανείς, βλέπει τον οδοστρωτήρα της ανάπτυξης να παράγει με φρενίτιδα ερείπια: ασχήμια και κακογουστιά, οικολογική καταστροφή και κοινωνική αδικία.

Ταξιδεύω σε όλη την Κύπρο, από τον Ακάμα στον Απόστολο Αντρέα, σπανίως όμως -και μόνο για σκοπούς κοινωνιολογικής παρατήρησης- πάω στην Αγία Νάπα. Η ασχήμια σε ένα άλλοτε απaráμιλλης ομορφιάς θαλασσινό μεσογειακό τοπίο μού ανακατεύει το στομάχι: Κινεζική παγόδα που λειτουργεί ως ασιατικό εστιατόριο, μεξικανικό καφενείο διακοσμημένο με πλαστικούς κάκτους, πλαστικός βράχος μέσα στον οποίο λειτουργεί μπυραρία, δρόμοι γεμάτοι γουρούνες και γουρουνοειδή οχήματα, τόννοι μπετόν ατάκτως ερριμμένοι για να υποδεχτούν τους τουρίστες. Το εσωτερικό των ξενοδοχείων είναι συχνά διακοσμημένο με αρχαιοπρεπή, βιομηχανικά κατασκευασμένα, αγάλματα από τους πόρους των οποίων αναδύεται το κιτς σε όλο του το μεγαλείο. Συνωστισμός από ταχύπλοα σκάφη, μικρά και μεγάλα, που τρέχον σαν δαιμονισμένα ρυπαίνοντας εργολαβικά (μαζί με τα φυτοφάρμακα) τις παραλίες και τα νερά.

Αυτό που μου έκανε όμως τη μεγαλύτερη εντύπωση, στην τελευταία μου επίσκεψη πριν μερικά χρόνια, είναι τα πράσινα ανθρωπάκια. Στην άλλοτε τουρκουάζ παραλία του Νήσιμπιτς, μολυσμένη από άκρη σε άκρη από την περίφημη «μάλλα», απολάμβαναν τα λιγδιασμένα νερά τουρίστες (πολλοί Ρώσοι) που προφανώς δεν είχαν ξαναδεί το γδυτό νερό της Μεσογείου. Βγαίνοντας από το νερό στην παραλία, κουβαλώντας κιλά πράσινης λίγδας που κολλούσε πάνω τους από το κεφάλι μέχρι τα νύχια των ποδιών, έμοιαζαν με εξωγήινα όντα ή με κομπάρσους σε ταινία επιστημονικής φαντασίας.

Η απουσία κάθε αισθητικής συμπληρώνεται από την ανεκδιήγητη αφέλεια ή κουτοπονηριά των τοπικών αρχών που αποφάσισαν να προσελκύσουν τον τοπικό τουρισμό διαφημίζοντας το μοναστήρι: το ίδιο μοναστήρι που έκρυψαν επιμελώς με κάθε λογής τερατουργήματα που έκτισαν γύρω του και που ο περιηγητής χρειάζεται GPS για να βρει. Με την ίδια αφέλεια ή κουτοπονηριά διαφημίζουν πολώροφο πάρκινγκ που έκτισαν δίπλα στην μαρίνα σαν «φυσική» ομορφιά της περιοχής τους.

Κάποιοι ειδικοί, δυστυχώς πολύ λίγοι, κατάλαβαν επιτέλους το προφανές, ότι δηλαδή αυτό το μοντέλο ανάπτυξης είναι μακροπρόθεσμα και οικονομικά επιζήμιο διότι προσελκύει κατά τα λεγόμενα τους «κακής ποιότητας τουρισμό» που ξοδεύει όλο και λιγότερο και που στην Τουρκία ή την Τυνησία βρίσκει παρόμοια δηλητηριώδη τουριστική κονσέρβα προς πώληση σε πολύ χαμηλότερες τιμές. Ωστόσο, άλλα χωριά, πέραν της Αγίας Νάπας, ονειρεύονται να την μιμηθούν και την μιμούνται όσο μπορούν.

Από το Λατοί μέχρι τον κατασκηνωτικό χώρο της πόλης της Χρυσοχούς, η ανοικτή θάλασσα παγιδεύτηκε σε κυματοθραύστες για την κατασκευή των οποίων καταστράφηκαν ολόκληρα βουνά. Αντί να βλέπει κανείς, ξαπλώνοντας στην παραλία, το θαλάσσιο ορίζοντα βλέπει ένα τείχος που του θυμίζει το βανδαλισμό που έχει υποστεί το βουνό. Υποτίθεται ότι οι κυματοθραύστες θα αυξήσουν κάπως τις αμμουδιές, εις βάρος βέβαια όχι μόνο των βουνών που μετατρέπονται σε λατομεία και ισοπεδώνονται αλλά και εις βάρος των γειτονικών παραλιών χωρίς κυματοθραύστες, που υποχρεωτικά

δέχονται τις επιπτώσεις της αλλαγής κατεύθυνσης των θαλάσσιων ρευμάτων. Οι χελώνες δεν βγαίνουν πια για να γεννήσουν στις ακτές με τους κυματοθραύστες, πράγμα που βέβαια δεν απασχολεί κανέναν ιθύνοντα ή τοπικό άρχοντα, με την ευλογία των οποίων ισοπεδώθηκε προστατευόμενη παραλία μόνο και μόνο για να αναγερθεί εξέδρα μιας χρήσης, προκειμένου να ικανοποιηθεί η παραξενιά Ρώσου μεγιστάνα. Το ξενοδοχείο που διοργάνωσε την τελετή συνεχίζει να διατηρεί τον παράνομο επιπλέον όροφο, που φαίνεται να ξεχάστηκε από τις αρχές και που άλλωστε αποτελεί «παρανομία που επιτρέπεται» (να κλέψει κανείς τομάτες είναι παρανομία που απαγορεύεται και τιμωρείται αυστηρά).

Τα πλοiάρια τριάντα και σαράντα μέτρων με γυάλινο πάτο παρελαύνουν ανενόχλητα στον Ακάμα και, καιρού επιτρέποντος και θεού απόντος, βγαίνουν μέχρι και την παραλία, ίσως για να απολαύσουν οι επιβάτες τους το θέαμα των έντρομων κολυμβητών που σπεύδουν να πατήσουν ασφαλές στεγνό έδαφος.

Ο Ακάμας, το μόνο ακόμη σχετικά ατόφιο θαλασσινό τοπίο, βιάζεται όμως καθημερινά και από την στεριά από γουρονοειδή ενοικιαζόμενα οχήματα και από ορδές Λαντρόβερ για το καθιερωμένο σαφάρι. Η κυβέρνηση, αντί να απαγορεύσει τη διέλευση οχημάτων στο «εθνικό πάρκο», προγραμματίζει ασφαλοστρωμένους δρόμους και περίπτερα, στην μήτρα των οποίων εγκυμονούνται χίλιες δυο νέες ασχήμιες.

Ο Σιακόλας κατάφερε εν τέλει να πάρει την πολυπόθητη άδεια για να κατασκευάσει γκολφ στην περιοχή της Λίμνης, για να καταστρέψει δηλαδή ό,τι έμεινε από τη φυσική ομορφιά της περιοχής στο όνομα της ανάπτυξης.

Τα γκολφ και τα ξενοδοχεία τους δεν είναι παρά ένας από τους τρόπους για να αλλάξουν οι συντελεστές δόμησης προς όφελος κάποιων που ιδιοποιούνται το κοινό αγαθό εις βάρος των πολλών. Υπό αυτή την έννοια, είναι εμβληματικά «αναπτυξιακά» έργα, διότι καταδεικνύουν σε τι ακριβώς συνίσταται η «οικονομική πρόοδος». Οι πρωτοπόροι επενδυτές, μεγαλο-εργολάβοι, μεγαλο-ξενοδόχοι, μεγαλο-αρχαιοκάπηλοι κ.λπ., με τη στήριξη και

κάποιων λαϊκών στρωμάτων της επαρχίας που ελπίζουν ότι θα επωφεληθούν από τα ψίχουλα της ανάπτυξης, συχνά εξαγοράζοντας την κρατική ανοχή, πουλούν κάτι που δεν τους ανήκει: την φυσική και την πολιτιστική κληρονομιά που αποτελούν κοινό αγαθό. Η πώληση αυτή δεν είναι όμως αλλαγή ιδιοκτησίας, είναι κατανάλωση, δηλαδή καταστροφή του άλλοτε κοινού αγαθού. Τα αρχαία πάνω στα οποία κτίζει ο Αρχιεπίσκοπος δεν θα αλλάξουν ιδιοκτήτη. Θα καταστραφούν. Το ίδιο ακριβώς συμβαίνει με τη φυσική ομορφιά. Γι' αυτό ο κυπριακός καπιταλισμός δεν είναι ακριβώς νεοφιλελεύθερου τύπου. Είναι ληστρικού τύπου.

Η «ανάπτυξη» στις πόλεις

Στις πόλεις η κατάσταση δεν είναι καλύτερη. Η μαρίνα της Λεμεσού, ένα αραβούργημα που θυμίζει Ντουμπάι, αντί να σχεδιαστεί με τρόπο που να εξυπηρετεί τον πληθυσμό της πόλης, σχεδιάστηκε για να εξυπηρετήσει τους ομόδοξους νεόπλουτους επισκέπτες που «μονιμοποιούνται» αγοράζοντας διαβατήρια. Στο πλαίσιο της ανθούσας βιομηχανίας των διαβατηρίων σχεδιάζονται και οι περίφημοι πύργοι, χωρίς καν να θεωρείται αναγκαία μια σχετική περιβαλλοντική μελέτη, έστω για τα μάτια του κόσμου. Κανείς υπεύθυνος δεν φαίνεται να ενδιαφέρεται για τις

περιβαλλοντικές τους επιπτώσεις. Άλλωστε, αν κόψουν το θαλασσινό αέρα και αν αυξήσουν τις ήδη αφόρητες θερμοκρασίες του καλοκαιριού, θα υποφέρει ο λαουτζίκος, δηλαδή όλοι αυτοί που δεν μπορούν να αρθρώσουν δημόσιο λόγο διαμαρτυρίας.

Η δημογραφική αλλαγή στη Λεμεσό, άρρηκτα συνδεδεμένη με τη βιομηχανία των διαβατηρίων, τον εταιρικό φόρο που είναι ο χαμηλότερος της Ευρώπης (μόνο η Ιρλανδία παρουσιάζει το ίδιο ποσοστό εταιρικού φόρου: 12,5%) και το τραπεζικό ξέπλυμα, επηρεάζει βέβαια με καταλυτικό τρόπο τον «λαουτζίκο»: γενική ακρίβεια, έλλειψη στέγης, αφόρητα ενοίκια. Ο ίδιος οικονομικός προσανατολισμός που αποτελεί χρυσωρυχείο για τα μεγάλα δικηγορικά και λογιστικά γραφεία, τους μεγαλοεργολάβους, καθώς και για το τραπεζικό κεφάλαιο, παράγει ένδεια στους χαμηλούς ορόφους της κοινωνικής διαστρωμάτωσης. Βέβαια, ενώ οι οικονομικές και πολιτικές ελίτ στρώνουν κόκκινα χαλιά στους ομόδοξους μεγιστάνες, που ιδιοποιήθηκαν με ληστρικό τρόπο το δημόσιο αγαθό του «ανύπαρκτου σοσιαλισμού», ανέχονται και καλλιεργούν τον ρατσισμό απέναντι στους πρόσφυγες και τους φτωχούς μετανάστες. Συναγελάζονται στα καφενεία και τα εθνικά συμβούλια (που, σε αντίθεση με τα καφενεία, όταν δεν είναι επιβλαβή είναι απλώς άχρηστα) με τους εκπροσώπους νεοφασιστικών κομμάτων, τους οποίους νομιμοποιούν εκούσια ή ακούσια. Ο κυπριακός ρατσισμός είναι κοινωνικός ρατσισμός. Ακριβέστερα, είναι ταυτόχρονα αντεστραμμένος οριενταλισμός, δηλαδή υποταγή και δουλικότητα απέναντι σε κάθε Ευρωπαίο ή Δυτικό μεγιστάνα (νομοταγή, αγύρτη ή απατεώνα), ή ακόμη και απλό τουρίστα, και μίσος απέναντι στο φτωχό μετανάστη.

Η «ανάπτυξη» στην πρωτεύουσα Λευκωσία

Στην πρωτεύουσα τα πράγματα δεν είναι καλύτερα. Το σύμβολό της είναι τα μπάζα στην τέως πλατεία Ελευθερίας και την γύρω περιοχή. Έντεκα ολόκληρα χρόνια χρειάστηκαν για να έχουμε ένα δείγμα της νέας πλατείας χωρίς όνομα, χωρίς ιστορία ή μνήμη, συναίσθηση της κλίμακας και κυρίως του κλίματος. Η σπουδαία

αρχιτέκτονας που την σχεδίασε δεν έκρινε καν σκόπιμο να έρθει επιτόπου να δει τι θα κάνει και κυρίως πού θα το κάνει. Αντί για πλατεία, κατασκεύασε ένα φουτουριστικό υπερμέγεθες ουρητήριο, στο οποίο απαγορεύεται η ούρηση. Μάλλον αυτός είναι ο λόγος που το μεγαλειώδες τερατούργημα φυλάσσεται από σεκιουριτάδες, που απαγορεύουν κατά βούληση την είσοδο στο δημόσιο ουρητήριο. Πότε αλήθεια απαγορεύουν την είσοδο: μήπως όταν υποψιάζονται ότι οι περαστικοί θέλουν να ξαλαφρώσουν;

Εισάγονται έτσι νέα ήθη και έθιμα. Σε δημόσιες πλατείες, διακοσμημένες με υπόθετα που υποτίθεται ότι θα χρησιμεύσουν για παγκάκια, επιτρέπεται ή απαγορεύεται η είσοδος κατά την κρίση ιδιωτικής εταιρείας φύλαξης.

Η σχέση της νέας πλατείας με τη μνήμη συνοψίζεται από τον τοίχο που κτίστηκε, αντί για κάγκελο, στην οδό Στασίνου. Ένας τοίχος που κρύβει επιμελώς τη θέα του μεσαιωνικού τείχους.

Τα χρήματα που ξοδεύτηκαν σε αυτό το έκτρωμα, θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για να ανακαινιστούν αξιόλογα παλιά κτήρια στην παλιά πόλη, όπως έκανε το Πανεπιστήμιο Κύπρου στην Αξιοθέα. Η νέα πλατεία δεν είναι απλώς διασπάθιση δημόσιων πόρων, είναι χρήση δημόσιων πόρων για έναν μνημειώδη βανδαλισμό.

Η ιδιοποίηση του κοινού αγαθού και πώληση-κατανάλωση και καταστροφή του, είναι σύμφυτη με έναν δημόσιο λόγο που ψεύδεται συνειδητά χωρίς να ντρέπεται. Το τέλος της αιδούς επιβεβαίωσε πολύ πρόσφατα ο ίδιος ο υπουργός Εσωτερικών: δήλωσε επισήμως ότι για τα χρυσά διαβατήρια σε Καμποτζιανούς δικτάτορες, που ρεζιλεύουν τον τόπο διεθνώς, που δόθηκαν με τη δική του προσωπική έγκριση, καθώς και του υπουργικού συμβουλίου, ευθύνονται οι λειτουργοί του υπουργείου του. Ο χασάπης έσφαξε τη γυναίκα του, αλλά φταίει η Φιλιππινέζα, καθώς ξέχασε το μαχαίρι πάνω στον πάγκο...

Ο «αξιότιμος» μεν ξεδιάντροπος δε υπουργός παράλειψε να αναφέρει τα ονόματα άλλων περιβόητων καθαρμάτων που απέκτησαν

την κυπριακή υπηκοότητα, από την Σαουδική Αραβία, από την Ουγκάντα και από άλλες χώρες των οποίων τα ονόματα διέρρευσαν ήδη στον Τύπο. Από τον κατάλογο των νέων «επίτιμων» Κύπριων υπηκόων αρκεί μια πρόχειρη έρευνα στο Google για να διαπιστώσει κανείς τα κατορθώματα και τις περγαμηνές πολλών απ' αυτών στο έγκλημα και τη διαφθορά.

Η ιδιοποίηση του κοινού αγαθού ως μοντέλο ανάπτυξης αντανakλάται και στην πολιτική των υδρογονανθράκων. Τη στιγμή που οφείλουμε και εμείς στην Κύπρο να απεγκλωβιστούμε από την εξόρυξη και κατανάλωση ορυκτών καυσίμων, η Κυπριακή Δημοκρατία προγραμματίζει εξορύξεις χτίζοντας τις πιο επαίσχυντες συμμαχίες για να τις επιτύχει. Αντί να επενδύσεις σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και κυρίως στην ηλιακή, επενδύει σε ένα φυσικό αέριο που ανήκει μόνο στο βυθό της θάλασσας.

Είναι αμφίβολο αν ο μέσος Κύπριος πολίτης θα κερδίσει ποτέ έστω μια «αεριούχο» δεκάρα. Απομακρύνεται όμως το ενδεχόμενο επίλυσης του Κυπριακού και επανένωσης του νησιού. Ο όλος σχεδιασμός υπήρξε μάλλον πολιτικός παρά οικονομικός. Στόχος του ήταν η αλλαγή του συσχετισμού δυνάμεων εις βάρος της Τουρκίας και η διαπραγμάτευση του Κυπριακού με ευνοϊκότερους όρους. Όσο νόμιμος κι αν θα μπορούσε να θεωρηθεί αυτός ο στόχος, η «αεριούχα» πολιτική έφερε το αντίθετο αποτέλεσμα από το επιθυμητό. Όπως το πραξικόπημα έφερε την εισβολή, η εν λόγω πολιτική έφερε τον τουρκικό στόλο στο νότο της Πάφου.

Τώρα κάποιοι ηλίθιοι εύχονται κάτι που θα έπρεπε να απεύχονται: την εμπλοκή της Γαλλίας με κίνητρο την υπεράσπιση της πετρελαϊκής πολυεθνικής της. Η Γαλλία είναι σε θέση να προστατεύσει την πολυεθνική της. Δεν υπάρχει αμφιβολία γι' αυτό. Είναι όμως σε θέση να προστατεύσει και τα «σύνορα» της ελληνοκυπριακής πλευράς εντός Κύπρου; Ευτυχώς, η Γαλλία δεν προγραμματίζει ούτε και ονειρεύεται ναυμαχίες.

Η πολιτική των αερίων είχε όμως άλλο ένα δυσμενές αποτέλεσμα. Ακύρωσε σε μεγάλο βαθμό το ηθικό επιχείρημα. «Δεν ξεχνώ» λέει το στερεότυπο της ρουτίνας. Αλήθεια; Ισχύει και για τη Γάζα το

ρητό ή μόνο για την Κερύνεια;

Πώς πεθαίνουν αλήθεια οι χώρες; Δεν πεθαίνουν ούτε από ξένους εισβολείς, ούτε από κατοχές. Η νεωτερική Ελλάδα άντεξε τη γερμανική κατοχή κατά τον Δεύτερο Παγκόσμιο (δεν είμαι βέβαιος αν θα αντέξει το καθεστώς αποικίας χρέους που υφίσταται τώρα). Πεθαίνουν όταν οι λαοί τους αδυνατούν να παράγουν νόημα. Σε ένα τόπο που το μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης βασίζεται στην ιδιοποίηση και καταστροφή του κοινού αγαθού από τις ληστρικές ελίτ του, ο πολίτης εξατομικεύεται και ο κοινωνικός δεσμός διαρρηγνύεται. Ο λαός αποσυντίθεται σε αδιάφορες μονάδες. Ο καθένας για τον εαυτό του και, ενίοτε, ενάντια σε όλους τους άλλους. Αυτή δεν είναι η καθημερινότητά μας στη δουλειά, στο δρόμο, στη γειτονιά, στην παραλία; Η Κύπρος πάσχει από σπάνη νοήματος.

**Καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Κύπρου, στέλεχος της Αριστεράς*